

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.66.44-57>

УДК: 725, 727

Кравченко Ірина Леонідівна

*доктор архітектури, доцент, професор кафедри теорії архітектури,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

kravchenko.il@knuba.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3972-5215>

ТИПОЛОГІЧНЕ ДЕРЕВО РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ ЗАКЛАДІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: стаття представляє підсумковий аналіз розвитку архітектури закладів неформальної освіти у контексті її формування в часових межах дослідження та з боку супутніх досліджень галузей. Означені та обґрунтовані часові межі дослідження та характеристика відповідних етапів розвитку таких закладів, як педагогічних інституцій. Надані відомості щодо формування архітектурно-типологічного ряду таких закладів відповідно до соціально-політичних змін.

Ключові слова: архітектура закладів неформальної освіти; типологічне дерево розвитку; центри освіти дорослих; позашкільні заклади.

Постановка проблеми. На розвиток закладів неформальної освіти (ЗНФО), як інституцій, та на розвиток їх архітектури впливають численні фактори, що їх було досліджено автором статті [1,2]. Аналіз шляху зародження, формування та розвитку архітектури і типологічних особливостей таких освітніх закладів та схожих із ними за функціями надасть відомості щодо структуризації тенденцій організації неформального освітнього простору та його архітектурних характеристик протягом років розвитку та створить основу бачення прогностичного формування таких освітніх структур у сучасному світі.

Огляд публікацій. Автором статті було досліджено розвиток архітектури закладів неформальної освіти протягом зародження, становлення та розвитку таких закладів та схожих із ними за функціями, як форм навчання, так і архітектурних об'єктів [1-5]. В основу досліджень педагогічних аспектів формування ЗНФО для дорослих, у тому числі осіб третього віку, покладені праці Горук Н. [6], Фельцан І. М. [7], Попика Ю. В. [8], Чаграк Н. [9], Павлик Н. П. [10, 11], Coombs P. та Ahmed M. [12], Аніщенко О.В., Лук'янової Л. Б. та інших [13, 14]. Згадані науковці та педагоги глибоко досліджували формування педагогічної думки щодо освіти впродовж життя, історико-педагогічних передумов її формування, етапів та концепцій розвитку, а також сучасних підходів її впровадження закордоном та в Україні. У статті

використані, також, матеріали науковців-педагогів, які присвячені вивченню, генезі та тенденціям розвитку позашкільної освіти, що є потужною ланкою системи освіти, та, особливо, неформальної освіти у нашій країні та закордоном: Биковської О. В. [15], Букреєвої С. М. [16], Цвірової Т. Д. [17], Русової С. Ф. [18] та Міленіна В. М. [19]. Як приклад поєднання закладів неформальної освіти, громадських закладів та шкіл у статті згадуються, так звані, «розширені школи» (Extended schools). Ця ланка сформувалася та продовжує розвиватись закордоном, педагогічні та соціальні переваги такого поєднання викладені у роботах таких фахівців, як Dryfoos J. G. [20], Smith M. K. [21] та Гаращук К. В. [22]. Архітектурні аспекти формування «розширених шкіл» досліджував та впроваджував нідерландський архітектор та науковець Herman Hertzberger [23].

Актуальність дослідження. У сучасному світі, що зазнає глобальних змін та тлі подій останніх років (війна в Україні, пандемія COVID-19 тощо), гостро постає питання відновлення людського капіталу після подолання основних загроз. Це означає, що людство повинно мати чіткі сценарії розвитку, у тому числі й освітньої сфери. Неформальна освіта, як потужна ланка «освіти впродовж життя» подекуди відіграє важливішу роль аніж освіта формальних інституцій. Тож, маємо бути готові запропонувати її реалізацію у тому числі й архітектурними засобами – створенням нового освітнього простору – спеціалізовані та профільовані освітні центри, громадські освітньо-рекреаційні комплекси, центри освіти дорослих тощо. Задля розуміння напрямків прогностичного розвитку архітектури ЗНФО необхідно підсумувати тенденції що впроваджені раніше – с зародження до сьогодення.

Мета статті. Підсумковий аналіз розвитку архітектури ЗНФО у контексті педагогічного, соціального та історичного формування таких закладів, як освітніх інституцій.

Виклад основного матеріалу. Аналітичний огляд розвитку архітектури ЗНФО на історичних та сучасному етапах, дозволяє зробити певні висновки щодо типологічних особливостей освітніх закладів нового типу. Часові межі дослідження було проаналізовано, встановлено та обґрунтовано автором статті, як з боку супутніх дослідженню галузей, так і з боку розвитку архітектури закладів, що подібні за функцією до ЗНФО. Розглядаються наступні межі: I етап - друга половина XIX – початок XX століття – період становлення та визначення [2, 3]; II етап - 1917 – 1930-ті роки – період розвитку та формування [2, 4]; III етап - 1941-1956 роки – період інтенсивного розвитку та розгалуження [2, 5]; IV етап - 1957-1991 роки – період формування освітніх концепцій та моделей; V етап - з 1992 року по теперішній час – період ідеологічних змін та освітніх реформ [2-5, 6, 7, 19] (Рис. 1).

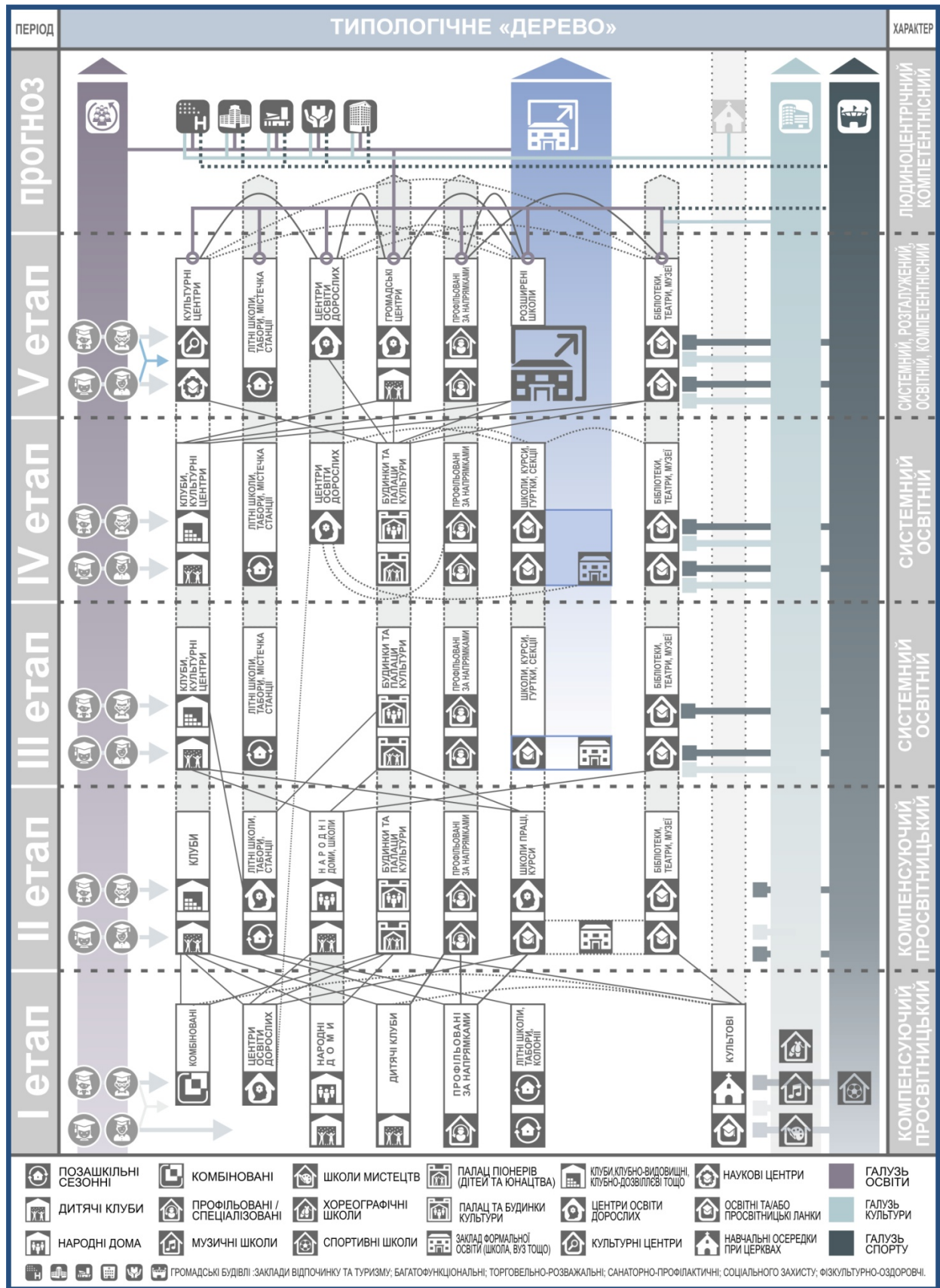

Рис. 1. Типологічне дерево розвитку ЗНФО у контексті генези формування інституцій.

Перший етап розвитку ЗНФО (друга половина XIX – початок XX століття – період становлення та визначення) у часових межах дослідження має компенсуючий та просвітницький, а подекуди і профілактично-лікувальний характер. Вагоме значення тут мають просвітницькі осередки при церквах. Набувають форми сезонні заклади – літні колонії та табори – орієнтовані як на дітей так і на дорослих (дитячі парки, пластові та скаутські гуртки, літні табори, школи та рекреаційно-навчальні центри). Створюються дитячі клуби (та будуються для них будинки) та центри освіти (просвіти) дорослих, основною метою яких є подолання безграмотності та «забирання» дітей з вулиць, організовуючи їх вільний час предметно. Будуються народні доми або до їх функцій пристосовуються особняки, де знаходять освітні та просвітницькі послуги дорослі, діти та підлітки. Профільовані за напрямками заклади створюються підприємствами, що започатковують власні корпоративні школи, пропонуючи технічну освіту молодим робітникам. З виникненням великої кількості коледжів та університетів виникає і нова форма навчання для дорослих – літні сесії, які відбуваються на ґрунті навчальних закладів. У той самий час виникають неакадемічні, неформальні види освіти на ґрунті громадських товариств, клубів, бюро, видавництва, бібліотек тощо [6,10] – комбіновані заклади неформальної освіти.

Перший етап розвитку ЗНФО у часових межах дослідження (див. Розділ 1) має компенсуючий та просвітницький, а подекуди і профілактично-лікувальний характер. Вагоме

Другий етап розвитку ЗНФО (1917 – 1930 ті роки – період розвитку та формування) та їх архітектурно-типологічних ланок є періодом після Першої світової війни та початку Радянського Союзу. Характер функціонування залишається компенсуючим та просвітницьким. 1918 рік – народження позашкільної освіти в Україні, як унікальної освітньої ланки. Позашкільна освіта була включена до загальної системи народної освіти. На форми та методи позашкільної роботи активно впливають такі міцні новоутворені організації, як піонерська та комсомольська. У ті роки позашкільним установам були притаманні всього три основні види діяльності: навчально-гурткова, масова робота, методична робота [16,18]. В цей період складається унікальна світова система позашкільної роботи. Продовжують функціонувати просвітницькі заклади та заклади додаткової освіти в народних домах та народних школах. На теренах Радянського Союзу зароджуються різні професійні об'єднання, для них починають будуватися клуби, будинки та палаци культури. Крім того, культові заклади поступово втрачають свій вплив, а освітньо-просвітницькі функції переходять іншим закладам: бібліотекам, будинкам та палацам культури тощо. Покладено початок юннатського руху,

створюються станції юних любителів природи. Організація сезонних (літніх) дитячих таборів приймає нові педагогічні та ідеологічні форми. На цьому етапі почали створюватися профільні заклади, які проводили позашкільну виховну роботу в одному визначеному напрямі: станції юних натуралістів, юних техніків, дитячі залізниці, дитячі театри й кінотеатри, бібліотеки, спортивні та музичні школи - профільовані за напрямками ЗНФО. Продовжували функціонувати й заклади широкого профілю, що мали відповідну кількість кабінетів та майстерень (клуби різних типів).

Третій період розвитку ЗНФО (1941-1956 роки – період інтенсивного розвитку та розгалуження) та їх архітектурно-типологічних ланок має вже системний освітній характер. На території України поступово втрачається роль народних домів та їх освітні та просвітницькі функції переходять остаточно до клубів, домів культури, культурних центрів, будинків та палаців культури, культурно-дозвіллевих закладів тощо. Відповідно до результатів досліджень Цвірової Т. Д., на початку 1941 року мережа позашкільних закладів в Україні та форми роботи виглядали так: клуби різних типів, дитячі бібліотеки, дитячі театри, кімнати при житлокооперативах та форпости, станції юних техніків, станції юннатів, екскурсійні бюро і бази, ігротеки [17]. Налагоджується співпраця позашкільних закладів зі школою. Відбувається поступове відродження освітніх систем та їх функцій після Другої Світової Війни. У Великобританії, Канаді, Австралії та інших країнах розвиток освіти дорослих і неформальної освіти у ХХ ст. характеризується активною законодавчою підтримкою з боку уряду основних ініціатив, пов'язаних з освітою дорослих, у зв'язку з чим розширюється мережа навчальних закладів, орієнтованих на задоволення освітніх потреб дорослої людини, покращується система державного фінансування [13]. Згідно Фельцан І. М., багато організацій у галузі освіти дорослих функціонували вже більше 50-ти років, проте набули ефективності в період «зняття мовних бар'єрів», коли міжнародна співпраця зміцнішала. Так, Європейське Бюро з Освіти Дорослих було засноване у 1953 представниками низки європейських країн [7].

Протягом четвертого етапу (1957-1991 роки – період формування освітніх концепцій та моделей) відбуваються істотні зміни як у трактуванні неформальної освіти як явища, так і у організації архітектурних об'єктів такого спрямування. Системний освітній характер діяльності установ неформальної освіти збагачується заснуванням університетів третього віку (П. Велла, 1972 р.), як складової освіти дорослих та водиться поняття «освіта впродовж життя» [8, 12]. Формуються концепції позашкільної освіти – розвитку та піклування. Відбулося становлення та юридичне оформлення, визначення профілів діяльності позашкільних закладів різних типів (пізнавальні інтереси,

здібності та нахили учнів): гуртки, клуби, палаци і будинки піонерів, станції юних техніків, натуралістів тощо [15]. Зміцнюється зв'язок позашкільних установ із закладами формальної освіти – загальноосвітніми школами, ВУЗами (школи, гуртки, курси, секції тощо). Спостерігається бурхливе зростання молодіжних об'єднань, клубів, наукових товариств учнів, малих академій наук. Перше масове наукове об'єднання - створена в 1963 р. Кримська мала академія наук «Искатель», досвід якої став основою створення в 60–80 рр. ХХ ст. малих академій наук (МАН) у різних регіонах України [24], МАН відносяться до профільованих за напрямками ЗНФО.

П'ятий, сучасний етап (з 1992 року по теперішній час) – період ідеологічних змін та освітніх реформ. Поняття «позашкільна освіта» поєднують із поняттям «неформальна освіта» [10,11]. Таким чином неформальна освіта як педагогічне, соціальне та економічне явище починає відігравати повноцінну роль у всесвітній концепції «освіта впродовж життя», поряд із формальною освітою на всіх рівнях. Якісно змінюється і характер, він продовжує бути системним та освітнім, але стає набагато більш розгалуженим та компетентнісним, тобто орієнтованим на поєднання і практичну реалізацію знань і умінь, навичок, досвіду і культури. Відбуваються наступні зміни в українському позашкільлі: формування багаторівневої системи позашкільної освіти (ПО), класифікація гуртків, груп та інших творчих об'єднань за трьома рівнями – початковий, основний, вищий; розширення мережі позашкільних навчальних закладів, створення закладів нового типу, їх профілізація; розгортання нових напрямів ПО, модернізація навчально-виховного процесу; деідеологізація позашкільної освіти тощо [15]. Функціонують національні асоціації освіти дорослих, некомерційні та комерційні центри освіти і професійної підготовки, перепідготовки різних категорій дорослих (безробітних, мігрантів, службовців та ін.). Неформальну освіту молодь та дорослі можуть здобути в університетах, клубах, навчальних і просвітницьких центрах, громадських об'єднаннях і спілках, будинках культури, музеях, бібліотеках, студіях, гуртках, школах, майстернях ремесел (зокрема, і при монастирях) та ін. Набувають поширення центри освіти дорослих, які функціонують як самостійні інституції і як структурні підрозділи навчальних закладів, громадських організацій тощо [14]. Закордоном, а саме у Нідерландах, Німеччині, Англії та Фінляндії набувають стрімкого поширення «розширені школи» (Extended schools). Система освіти у яких тяжіє до інтеграції шкільних закладів із закладами неформальної освіти та просвіти різного спрямування із залученням соціально-підкувальної складової, створюючи громадські центри [20-23].

Прогностичні напрями розвитку архітектури ЗНФО та їх типології автор

вбачає у створенні певних типологічних освітньо-просвітницьких ланок для різних вікових категорій відвідувачів, що можуть бути інтегровані у громадські будівлі різних типів. Типологічний аналіз яких має бути проведений у відповідності із процесами, що передбачені у закладах неформальної освіти. Наразі зрозуміло, що окремими типологічними ланками залишаться сезонні заклади неформальної освіти, заклади профільовані за напрямками різних освітніх рівнів, культурно-дозвіллеві заклади (бібліотеки, театри, музеї) за умови створення в них освітньо-просвітницьких осередків. Громадські центри, як архітектурно-типологічна ланка, набуватимуть більшої популярності за рахунок суміщення освітніх та різних громадських функцій. Також, є припущення, що стрімко розвиватимуться «розширені школи», з огляду на реформу децентралізації та з метою забезпечення різним освітнім продуктом територіальних громад.

Висновки. Аналіз розвитку ЗНФО як педагогічних та соціальних інституцій та архітектури будівель відповідних закладів був проведений відповідно до часових меж дослідження у світовому досвіді проєктування, функціонування та експлуатації, та еволюції подібних будівель на території України. Виявлено характер освітніх процесів, що впливають на формування архітектури ЗНФО, та є змінним відповідно до політичних, економічних та соціальних умов: від компенсуючого просвітницького, системного освітнього до розгалуженого компетентнісного та людиноцентричного.

Освітні сценарії та відповідні їм осередки мають тенденцію інтегруватись не тільки у будівлі закладів формальної освіти (що є звичною практикою), але й у фізкультурно-спортивні, науково-дослідні та культурно-дозвіллеві заклади. Власне, освітні осередки різних типів та призначення зараз мають тенденцію до інтеграції у будь які громадські будівлі, що мають освітньо-просвітницьке, фізкультурно-оздоровче або дозвіллеве призначення. Об'ємно-функціональні характеристики будівель таких закладів різні. Наразі прослідковується потужна тенденція до поєднання різних громадських функцій з освітньою складовою. Це не є новиною - як освітній процес неформальна освіта й формувалася у пристосованих будівлях де могли отримувати певні навички або долати безграмотність різні верстви населення і вікові групи користувачів (згадаємо народні доми, «чатаквами» тощо). Повернення то таких функціональних поєднань є, певною мірою, черговим витком розвитку, але на інших соціальних, політичних, технічних, освітніх та просвітницьких засадах. Подекуди це архітектурно-типологічне поєднання відображається як структурно-функціональний та архітектурно-планувальний елемент – освітній модуль, функціональна зона, блок, група приміщень, окремий поверх (поверхи) або

корпус.

Заклади, що включають знайому і звичну шкільну структуру тяжіють до централізованого (атріумного), блокованого, або до централізовано-блокованого типу та включають осередки для функціонування громад і різних соціальних сервісів. Виникають центри освіти дорослих, як окремі типологічні ланки системи освітніх закладів, що мають вже не компесуючий характер, а набувають людиноцентричного компетентнісного змісту. Громадські центри, «розширені школи» знаходяться на етапі стрімкого зростання їх розвитку та популярності.

Виявлені типологічні ланки, що існували, існують і залишаться й надалі затребуваними із невеликими функціональними змінами: сезонні ЗНФО, профільовані за напрямками, клубні та культурно-дозвіллієві.

Якщо узагальнити основні прогностичні напрямки розвитку архітектурно-типологічного ряду ЗНФО, основними напрямками можуть бути кооперація ресурсів, з одного боку, та інтеграція різних осередків ЗНФО у будівлі, що належать до інших типологічних ланок.

Список літератури

1. Kravchenko I.L. External and internal factors of influence on development of architecture of non-formal education establishments. *STRUCTURE AND ENVIRONMENT*. Kielce, 2019. No. 3/2019 vol. 11. P. 177-189. DOI: <https://doi.org/10.30540/sae-2019-013>
2. Кравченко І.Л. Теоретичні основи формування архітектури закладів неформальної освіти [Текст]: автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01 / Кравченко Ірина Леонідівна; Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. - Київ, 2021. – 45 с.: рис.
3. Kravchenko I.L. Development of the architecture of the informal education institution in the period between the end of the 19th and the beginning of the 20th century. *SPACE&FORM*. Szczecin, 2019. No 37. P. 197-206. DOI: <https://doi.org/10.21005/pif.2019.37.E-01>
4. Кравченко І.Л. Розвиток архітектури закладів неформальної освіти 1917-1940 років на території України. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. Київ: КНУБА, 2021. Вип. 60. С. 105–116. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.105-116>
5. Кравченко І.Л., Акопник, С.В. Архітектура закладів неформальної освіти за кордоном у період їх інтенсивного розвитку та розгалуження (1941 – 1956 роки). *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. Київ: КНУБА, 2022. Вип. 62. С.3–14. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.3-14>

6. Горук Н. Історичні аспекти розвитку неформальної освіти дорослих у США. *Вісник Львівського університету: [Серія педагогічна]*, Львів, 2010. Вип. 26, С.201-207. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2010.26.4958>

7. Фельцан І.М. Історія становлення теорії освіти дорослих у Європі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2017. Вип. 1 (40). С. 299–301.

8. Попик Ю.В. Освіта людей третього віку як засіб соціальної адаптації та інтеграції. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2016. Вип. 32. С. 229-234.

9. Чаграк Н. Університет третього віку: соціокультурне й освітнє середовище для людей похилого віку. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2017. Вип. 32. С. 208–216.

10. Павлик Н.П. Розвиток неформального сегмента у системі неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016. № 1-2. С. 7-12. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016\(1-2\)712](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016(1-2)712)

11. Павлик Н.П. Неформальна освіта у системі освіти України. *Освітологічний дискурс*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016, №2 (14). С. 27-37. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2016.2.2737>

12. Coombs P., Ahmed M. *Attacking rural poverty: how nonformal education can help* (English). A World Bank research publication. Baltimore MD; The Johns Hopkins University Press, 1975. 312 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/656871468326130937/Attacking-rural-poverty-how-nonformal-education-can-help> (дата звернення 03.02.2020).

13. Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л.Є. *Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: монографія*. Київ: ІПОД НАПН України, 2016. 354 с.

14. Аніщенко О., Лук'янова Л., Прийма С. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття. *Рідна школа*. Київ: Рідна школа, 2017. № 11-12. С. 3-7.

15. Биковська О.В. *Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: монографія*. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.

16. Букреева С.М. Становление и развитие системы внешкольного воспитания детей в Украинской ССР (1917- 1941 гг.): Автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 1981. 151 с.

17. Цвірова Т.Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941 рр.): дис. канд. пед. наук. Київ, 2004. 236 с.

18. Русова С.Ф. *Вибрані педагогічні твори*. Упорядник передмови О.В.Проскура. Київ: Освіта, 1996. 303 с.
19. Міленін В.М. *Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу: посібник*. Київ, 2013. 160 с.
20. Dryfoos J.G. *Full service schools: A revolution in health and social services for children, youth, and families*. San Francisco: Jossey-Bass, 1994. 310 pp.
21. Smith M.K. *Extended schools and services – theory, practice and issues*’, *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. 2004, 2005, 2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://infed.org/mobi/extended-schools-and-services-theory-practice-and-issues/> (дата звернення: 25.01.2023).
22. Гаращук К.В. Розширені школи як інноваційний структурний компонент системи середньої освіти Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал МОН України*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. № 2 (46). С. 27–33. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/1420> (дата звернення 12.05.2018).
23. Hertzberger H. *Space and Learning: Lessons in Architecture 3*. 010 Publishers, Rotterdam, 2008. 258 p. pp. 169 – 173.
24. Про МАН. Мала академія наук України (МАН) [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://man.gov.ua/about/activity> (дата звернення: 12.09.2019).

References

1. Kravchenko, I.L. (2019). External and internal factors of influence on development of architecture of non-formal education establishments. *STRUCTURE AND ENVIRONMENT*. Kielce, Vol. 11, No. 3/2019, pp.177-189. DOI: <https://doi.org/10.30540/sae-2019-013> (in English).
2. Kravchenko, I.L. (2021). Theoretical bases of formation of architecture of non-formal education institutions [Теоретичні основи формування архітектури закладів неформальної освіти], *Synopsis of Doctoral dissertation*, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, UA, 45 p. (in Ukrainian).
3. Kravchenko, I.L. (2019). Development of the architecture of the informal education institution in the period between the end of the 19th and the beginning of the 20th century. *SPACE&FORM*, Szczecin, No 37. pp. 197-206. DOI: <https://doi.org/10.21005/pif.2019.37.E-01> (in English).
4. Kravchenko, I. (2021). Development of the architecture of non-formal education institutions in 1917-1940 on the territory of Ukraine. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (60), 105–116. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.105-116> (in Ukrainian).

5. Kravchenko, I., & Akopnyk, S. (2022). Architecture of informal education institutions abroad during their intensive development and branching (1941-1956). *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (62), 3–14. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.3-14> (in Ukrainian).
6. Goruk, N. (2010). Istorychni aspekty rozvytku neformal'noyi osvity doroslykh u SSHA [Historical aspects of nonformal adult education development in the USA]. *Visnyk of Lviv National University: Pedagogical series*, (26), Lviv, 201-207. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2010.26.4958> (in Ukrainian).
7. Feltsan, I.M. (2017). Istoriya stanovlennya teorii osvity doroslykh u Yevropi [History of adult education theory formation in Europe]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University: series: Pedagogy. Social work*, (1(40)), Uzhhorod, 299–301 (in Ukrainian).
8. Popyk, Yu.V. (2016). Osvita lyudey tret'oho viku yak zasib sotsial'noyi adaptatsiyi ta intehratsiyi [Education of the third age people as a means of social integration and adaptation]. *Pedagogical almanac*, (32). Kherson, 229-234. (in Ukrainian).
9. Chahrak, N. (2017). Universytet tret'oho viku: sotsiokul'turne y osvitnye seredovyshe dlya lyudey pokhyloho viku [University of the Third Age: A Socio-Cultural and Educational Environment for Older Adults], *Visnyk of the Lviv university. Series pedagogics*, (32). Lviv, 208-216 (in Ukrainian).
10. Pavlyk, N. (2016). Nonformal segment development in life long learning. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, (1-2), 7–12. [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016\(1-2\)712](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016(1-2)712) (in Ukrainian).
11. Pavlyk, N.P. (2016). Non-formal education in the system of education of Ukraine. *Educological Discourse*, (2(14)), 27–37. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2016.2.2737> (in Ukrainian).
12. Coombs, P.; Ahmed, M. (1975). Attacking rural poverty: how nonformal education can help. *A World Bank research publication*. Baltimore MD; The Johns Hopkins University Press. 312 p. <http://documents.worldbank.org/curated/en/656871468326130937/Attacking-rural-poverty-how-nonformal-education-can-help> (in English).
13. Anishchenko, O.V.; Banit, O.V.; Vasylenko, O.V., Volyarska, O.S.; Doroshenko, N.I.; Zinchenko, S.V.; Sigaeva, L.E. (2016). *Osobystisnyy i profesiynyy rozvytok doroslykh: teoriya i praktyka: monohrafiya* [Personal and professional development of adults: theory and practice: a monograph]. Kyiv: «IPOOD of NAPS of Ukraine», 354 p. (in Ukrainian).
14. Anishchenko, O.; Lukyanova, L.; Pryima, S.(2017). Neformal'na osvita doroslykh – osvitniy trend XXI stolittya [Non-formal education of adults – an

educational trend of the 21st century]. *Ridna shkola*, (11-12 (November-December)), 3-7 (in Ukrainian).

15. Bykovska, O.V. (2008). *Pozashkil'na osvita: teoretyko-metodychni osnovy: monohrafiya* [Extracurricular education: theoretical and methodological bases: monograph]. Kyiv: IVC ALCON, 336 p. (in Ukrainian).

16. Bukreeva, S.M. (1981). Formation and development of the system of out-of-school education of children in the Ukrainian SSR (1917-1941) [Stanovleniye i razvitiye sistemy vneshkol'nogo vospitaniya detey v Ukrainiskoy SSR.]: *Thesis for a Candidate of Science degree in Pedagogy*, Kyiv, 151 p. (in Russian).

17. Tsvirova, T.D. (2004). Development of out-of-school establishments of different types in Ukraine (1920-1941) [Rozvytok pozashkil'nykh zakladiv riznykh typiv v Ukrayini (1920-1941 rr.)]: *Thesis for a Candidate of Science degree in Pedagogy (PhD)*, Kyiv, 236 p. (in Ukrainian).

18. Rusova, S.F. (1996). *Vybrani pedahohichni tvory. Uporyadnyk predmovy O. V. Proskura* [Selected pedagogical works. Compiler of the preface O. V. Proskura], Kyiv: Osvita, 303 p. (in Ukrainian).

19. Milenin, V.M. (2013). *Innovatsiyna model' vykhovnoho prostoru suchasnoho pozashkil'noho navchal'noho zakladu: posibnyk* [Innovative model of educational space of a modern out-of-school educational institution: manual], Kyiv, 160 p. (in Ukrainian)

20. Dryfoos, J.G. (1994). *Full service schools: A revolution in health and social services for children, youth, and families*. San Francisco: Jossey-Bass, 310. (in English).

21. Smith, M.K. (2004, 2005, 2014). Extended schools and services – theory, practice and issues', *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. <https://infed.org/mobi/extended-schools-and-services-theory-practice-and-issues/> (in English).

22. Harashchuk, K. (2015). Rozshyreni shkoly yak innovatsiynyy strukturnyy komponent systemy seredn'oyi osvity Velykoyi Brytaniyi [Extended schools as an innovative structural component of the system of secondary education of Great Britain], *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, Section II. Problems of comparative pedagogy*, (2 (46)). Sumy: SumDPU named after A.S. Makarenko, 27-33. <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/1420> (in Ukrainian).

23. Hertzberger, H. (2008), *Space and Learning: Lessons in Architecture 3*. Rotterdam: 010 Publishers, 258, pp. 169 – 173 (in English).

24. About MAN. Small Academy of Sciences of Ukraine (MAN) [Pro MAN. Mala akademiya nauk Ukrayiny (MAN)] <https://man.gov.ua/about/activity> (in Ukrainian).

Annotation

Iryna L. Kravchenko. D.Sc., professor of the Department of Theory of Architecture, Kyiv National University of Construction and Architecture.

**Typological tree of the development
of nonformal education institutions' architecture**

The article presents a final analysis of the development of nonformal education institutions (NFEI) and their architecture. The time limits of the research were analysed, established, and substantiated by the author of the article, both from the side of the branches related to the research and from the side of the development of the architecture of institutions that are similar in function to the NFEI. The development of their architecture and typology is schematically presented in Fig. 1.

In the first stage—the second half of the 19th century — and the beginning of the 20th century, there was a period of formation and definition of the NFEI. The period had a compensatory and educational, and sometimes preventive and curative, character. Educational centres attached to churches are of great importance here. Seasonal institutions are taking shape: summer colonies and camps. Children's clubs and adult education centres, community centres, and new forms of education for adults are being created, including summer sessions that take place on the grounds of educational institutions and corporate schools. At the same time, non-academic, non-formal types of education are emerging on the basis of public associations, clubs, bureaus, publishing houses, libraries, etc.— a combined NFEI.

The second stage is from 1917 through 1930, those years being the period of development and formation of the NFEI and its architecture. The nature of functioning remains compensatory and enlightening. 1918 was the year of the birth of out-of-school education in Ukraine, which was included in the general system of public education. A typological series of institutions of this period are folk houses and schools, clubs of various types, houses and palaces of culture, libraries, seasonal children's camps, children's theatres and cinemas, and sports and music schools, etc.

The third stage is from 1941 through 1956, a period of intensive development and branching that already had a systematic educational character. On the territory of Ukraine, the role of folk houses is gradually lost, and their educational functions are finally transferred to clubs, cultural centres, houses and palaces of culture, cultural and leisure facilities, etc. In Great Britain, Canada, Australia, and other countries, the network of educational institutions for adults is expanding.

The fourth stage (1957–1991) was the period during which educational concepts and models were developed. Significant changes were taking place both in the interpretation of nonformal education as a phenomenon and in the organisation of architectural objects in this direction. Universities of the Third Age were founded as a component of adult education and the concept of "lifelong education." Concepts of

out-of-school education (development and care) were being formed. The activity of nonformal educational institutions expanded: circles, clubs, palaces, and houses of pioneers; stations of young technicians; naturalists; youth associations, clubs, scientific societies of students, and small academies of sciences, etc.

Stage V: From 1992 to the present, there has been a period of ideological changes and educational reforms. The concept of "out-of-school education" is combined with the concept of "nonformal education." The nature of education is becoming much more extensive and competency-based. Youth and adults can acquire informal education in universities, clubs, educational and educational centres, public associations and unions, cultural centres, museums, libraries, studios, clubs, schools, craft workshops, etc. Adult education centres that operate as independent institutions as well as structural subdivisions of educational institutions, government agencies, and other organisations are becoming more common. Away from Ukraine, namely in the Netherlands, Germany, England, and Finland, "extended schools" are rapidly spreading. The education system tends to integrate school institutions with institutions of non-formal education and enlightenment in various directions with the involvement of a social and caring component, creating public centres.

The author sees the prognostic directions of the development of NFEI architecture and typology in the creation of certain typological educational links for different age categories of visitors, which can be integrated into public buildings of various types. Seasonal institutions of non-formal education, institutions profiled according to educational levels, and cultural and leisure institutions (libraries, theatres, museums) will remain distinct typological series as long as non-formal educational centres are established in them. Public centres, as an architectural and typological link, will gain more popularity due to the combination of educational and various public functions. Also, there is an assumption that "extended schools" will develop rapidly, in view of the decentralisation reform and with the aim of providing various educational products to territorial communities.

If we generalise the main prognostic directions of the development of the architectural and typological series of the NFEI, the main directions can be the cooperation of resources, on the one hand, and the integration of various centres of the NFEI into buildings belonging to other typological links.

Keywords: the architecture of non-formal education institutions; typological development tree; adult education centres; out-of-school institutions.